

EN JOAN SERRA I SANT MAGÍ, LA DANSA DE LA TERRA

Laia Carreras

Joan Serra i Vilamitjana, mestre ballador i coreògraf, va morir el passat 4 de juliol a Sant Esteve de Palautordera. L'energia i la vitalitat del traç dels seus passos van deixar petja també a un racó més del nostre país: Sant Magí de la Brufaganya.

Feia un temps que m'havia entusiasmat a buscar melodies de danses de la Baixa Segarra, i mirava de recórrer el territori per parlar amb uns i altres per una banda, i tafanejar arxius i perdre hores entre papers per una altra. En una d'aquestes incursions en documentacions diverses, doncs, va aparèixer la melodia del ball pla de Sant Magí, que vam reconèixer com la música del ball pla que es pot veure ballar, per exemple i entre altres llocs, a Vilafranca del Penedès per Sant Fèlix.

Teníem a les mans la melodia. I teníem ganes de veure'l ballar i sentir per l'Aplec de setembre. Em vaig posar en contacte amb l'Associació d'Amics de Sant Magí de la Brufaganya i aquesta s'hi va entusiasmar de seguida. Ara calia veure com traçàvem els primers passos, perquè sentíem que havia de ser una dansa oberta, participativa, que tothom

se la fes seva i la ballés, que arrelés al territori i sobretot que respirés els aires propis del ball pla. Vam descartar, doncs, l'opció de veure-la escenografiada dalt d'un escenari amb vestuari propi de l'època, precisament perquè ens agradava la idea que la gent del territori se la pogués sentir pròpia.

Després de donar-hi moltes voltes, ens va venir el nom de Joan Serra al cap. Qui millor que ell per marcar els passos del ball que teníem a les mans i que volíem tornar a sentir, després d'anys i anys, i a poder ser ballar, a l'esplanada del Santuari de Sant Magí de la Brufaganya? Vam pensar que en Joan Serra i Vilamitjana, ballarí i coreògraf, era l'home indicat per dur-ho a terme, marcar les pautes del ball i dirigir la primera ballada col·lectiva, oberta, el dia de l'aplec. Era el juliol de 2010.

En Serra era una persona implicada en mil afers de la dansa a casa nostra, era mestre de dansa i codirector de la companyia de dansa Factoria Mascaró, professor a la UAB d'Expressió Corporal i Dansa, també era director del Dansàneu —l'Escola d'Estiu de Dansa Tradicional de la Generalitat de Catalunya—, una

Ballant davant les fonts el dia de l'Aplec de Setembre.

escola per on han passat i passen encara centenars d'alumnes amb un interès especial per la música i la dansa a casa nostra i l'experimentació. Premi Nacional de Cultura Popular de la Generalitat de Catalunya per la coreografia "*Les XV cançons i danses de Frederic Mompou*" el 1991, el 1999 va rebre el premi del Departament d'Ensenyament Danses Llunyanes, i el 2005 el guardó del Mèrit a la Dansa Tradicional Catalana de l'Obra del Ballet Popular. En Serra era un vitalista nat, tothom qui el coneixia quedava impressionat per la seva energia. Tenia caràcter i força, i tot el que tirava endavant ho vivia intensament. Tenia les idees molt clares pel que fa a la dansa a casa nostra i com s'havia de tractar el moviment propi. Era impossible no ballar amb ell i no contaminar-se de l'esperit de la dansa, del moviment, de l'expressió i, a més, de fer-ho d'una manera clarament

genuïna. (Una vegada una amiga que va assistir a un curs seu —i que per cert havia ballat en comptades ocasions— em va dir, el tercer dia de curs: "És que he descobert que jo el que vull fer a la vida és ballar! És ballar!" T'agradés o no t'agradés la dansa, quan arribaves al costat del Joan Serra l'única cosa que volies fer era precisament això, ballar. Ell no concebia la vida sense la dansa pròpia i feia —amb el seu art— que els del seu voltant tampoc.)

Davant d'una persona així, doncs, no sabíem si, atrafegat com sempre estava en molts projectes, podria i voldria assumir la tasca. Vam provar sort, i el vam trucar: "Un ball pla? com dius? el ball pla de Sant Magí? Home, no m'hi puc pas negar. El meu fill es diu Magí!" Així és com hi vam posar fil a l'agulla. S'hi va entusiasmar de seguida, i com

en tots els projectes que iniciava i en què s'implicava, hi posava tota l'energia i més. Ell, que era de Sant Esteve de Palautordera, ja coneixia l'indret i de seguida ho va veure clar: al migdia, després d'ofici, es podia fer una ballada a dalt, davant l'església a la sortida d'ofici, en petit comitè, i a la tarda, després del dinar, la ballada a baix, davant les fonts, perquè tothom el conegués, el ballés i se'l fes seu.

A partir d'aquest moment vam traçar els passos, com si del mateix ball es tractés: primer una trobada i una presa d'idees; després la coordinació quadrada amb l'estructura de la música; més tard uns assajos oberts, preparatoris, i per acabar (o millor dit, tot just iniciar la història del ball pla de Sant Magí), la ballada el dia de l'Aplec.

Per a la preparació del ball en Joan Serra va anotar quatre qüestions a mode de proposta, perquè la dansa fos oberta i participativa: es començaria amb una rotllana de parelles, sense música, fent un passeig d'entrada a plaça, i a mesura que es fes el desplaçament al voltant de l'espai, es convidaria les parelles a ballar; i el més important i encertat (vist ara amb una petita perspectiva), per donar-hi un toc de divertiment i de l'arrelament a l'indret: afegir-hi un element. Amb un element el ball podia prendre més identitat, i en aquest cas es va optar per un càntir. El càntir, ple d'aigua —com a símbol de les fonts beneïdes pel sant—, es posaria al mig del rotlle durant el ball, i just al final s'alçaria el ballador més jove amb el càntir a la mà, entre tots els balladors, i aquest ruixaria tots els assistents. Amb aquest element el ball podia prendre un aire propi de les fonts de Sant Magí, a la Brufaganya.

Tanmateix, el més calent era a l'aigüera, i tots aquests propòsits no deixaven de ser això, purs propòsits, que no sabíem, fins al dia de l'aplec, quina resposta tindrien per part dels assistents. El dia s'acostava i els preparatius anaven en dansa, mai millor dit.

El diumenge 19 de setembre de 2010 va arribar, i els presents podrien confirmar, avui, que la ballada va ser més que un èxit, tant pel resultat de la dansa com per l'enorme participació de la gent, que va ser de vora una cinquantena de parelles de totes les edats. El Joan, incansable com comentàvem, vital com sempre, enèrgic i entusiasta en cadascun dels seus passos, va aconseguir engrescar petits i grans, joves i no tan joves. A l'esplanada de davant les fonts va ressonar el ball pla de Sant Magí com feia anys que no ho feia, i els balladors (la majoria dels quals l'acabaven d'aprendre en aquell moment, seguint les indicacions d'en Joan) van fer-li els honors.

En els anys següents, el ball s'ha mantingut viu, i esperem que aquest sigui només l'inici d'un recorregut que es preveu llarg. L'any passat ja vam poder gaudir dels passos i l'empenta del seu fill (el Magí!) i ara sembla un bon moment per desempolsegar records i melodies, per animar el poble a ballar i la gent a engrescar-se a saltar a la plaça. Està clar que la mà d'en Joan Serra va ser el granet de sorra que faltava perquè totes les peces quadressin en aquest trencaclosques. Està clar que en Joan Serra ha deixat petja en aquest racó de país, com en molts d'altres (per no dir que ha fet escola en tot el país sencer). Està clar que cada pas d'aquesta dansa, ara, la sentirem com ell ens la va transmetre: amb força, amb sentiment, amb la melodia a dins, amb la

Partitura del ball pla.

parella pas a pas. Està clar que en Joan Serra ha marcat un veral importantíssim en el moviment a casa nostra, seguint la tradició i mirant endavant, exaltant el nou i enamorant-se del vell. Només així podem entendre la dansa de la terra, com ell la vivia.

El ball pla de Sant Magí¹

El ball pla de Sant Magí és un ball que s'ha documentat a diversos pobles del Penedès (Vilafranca, Cabrera del Penedès, Lavern i la Parròquia del Castell de Sobirats) i fins i tot Joan Amades recull un ball dels Sants Innocents a Sant

Llorenç de la Muga, a l'Alt Empordà, que en detallar-ne la melodia resulta que coincideix amb el ball pla de Sant Magí. A Vilafranca sembla que el ball pla es va ballar fins a la primera meitat del s. XIX. El ball es va recuperar el 1973 a la capital del Penedès i des de llavors el podem veure ballar cada any per Sant Fèlix.

Joan Cuscó (músic i etnomusicòleg de Vilafranca), però, ens explica (J. Cuscó, *El ball pla*, 1989) que sembla que els vilafranquins se'l van "apropiar", perquè les seves visites a Sant Magí eren sovintejades sobretot per anar a demanar aigua al sant —raó per la qual, segons diu, hi ha les fonts que brollen contínuament— com a mínim tres vegades a l'any: per l'Ascensió, per Sant Magí i per l'Aplec. És a dir, que sense tindre'n la certesa absoluta, sembla que

¹ Text publicat a la revista *La Segarra*. Any XXXI. Núm. 373, setembre de 2010. Santa Coloma de Queralt.

*El ball pla en el moment de l'inici del ball
(il·lustr. de Manuel Baró i Batlle).*

*El ball pla en el moment de la variació
(il·lustr. de Manuel Baró i Batlle).*

el ball és originari de Sant Magí de la Brufaganya. És per això que enguany s'ha volgut recuperar a l'Aplec, a la sortida d'ofici davant l'ermita i a la tarda davant les fonts.

Cuscó ens explica també que el ball, tal com va ser recollit per mà de Masachs el mateix 1973 gràcies a una àvia de vora noranta anys (que vivia en una masia de la contornada i era filla de Miralles, i que se l'anomenava "la millor balladora del ball pla de Sant Magí"), consta de dues parts instrumentals: la primera, de passeig amb la parella escollida, i la segona, de variació, sempre amb un punteig suau i llisquívol, amb lleus moviments del cos, de sensualitat expressa i amb un ritual notable. En acabar aquestes dues parts, que es poden repetir unes quantes vegades, el ball acaba amb el rebatut (o corrandà), en què els balladors s'agafen tots de les mans formant un cercle i marquen un punteig més viu i àlgid.

Es tracta d'un ball obert i popular, on les parelles poden entrar quan vulguin sempre que coneguin la dansa, com es dona també, per exemple, amb la sardana. Genèricament, doncs, el ball pla és, com hem dit, un ball de parella, però obert, les parelles poden entrar al ball

sempre que ho desitgin.

La formació que tocava el ball pla solia ser de flabiol i tamborí i sac de gemecs, tot i que actualment es pot escoltar en formacions ben diverses, com ara una banda o una colla de grallers.

Ball pla és una dansa molt estesa, especialment a la Catalunya Vella. És un ball d'una coreografia molt senzilla, la qual cosa fa pensar que prové d'una antiguitat ben remota, superada només pel ball rodó.

Aquests trets, afegits al seu tarannà i caràcter, fa que en temps passats fos considerada una mena de dansa nacional catalana, de la qual deriven el Ballet de Déu, el Ballet i el Ball cerdà, danses totes elles molt esteses també arreu del país.

El ball pla se sol ballar a la sortida d'ofici, tot i que també es pot veure en altres contextos, com ara els balls de tarda a la plaça. Actualment aquest ball es troba viu en moltes contrades, algunes de les quals l'han fixada amb una forma concreta (degut, en alguns casos, als balls dels esbarts) i amb una vestimenta concreta, però en l'origen el ball es caracteritzava per ser obert tant en les variacions com en el nombre de parelles.